PAŃSTWO A SEKTOR PUBLICZNY I PRYWATNY

Jan Komorowski
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

PAŃSTWO A ROZWÓJ GLOBALNEGO ŚRODOWISKA FUNKCJONOWANIA PRZEDSIĘBIORSTW

Wstęp

Pod wpływem rozwoju przedsiębiorczości współczesne formy przedsiębiorstw stanowią różnorodną mozaikę rozwiązań spotykanych w kraju i za granicą prowadzonych legalnie i nielegalnie, także poza kontrolą państwa i prawa podatkowego, znajdujące przytulisko w rajach podatkowych. Z katalogu form przedsiębiorstw wybiera się takie rozwiązania, które w danych okolicznościach są możliwe, najbardziej efektywne i nieograniczające rozwoju. Z tych samych względów struktury współczesnych przedsiębiorstw wychodzą poza tradycyjne schematy i ramy prawne, kreując więzi kapitałowe i funkcjonalne. Praktyka zawsze wyprzedza teorię, zdumiewając pomysłowością zarządzających. W sposobach prowadzenia działalności gospodarczej wyraża się proces innowacji. Na potwierdzenie można by przytoczyć wiele nietypowych przykładów holdingów międzynarodowych, przedsiębiorstw małych, sieciowych, będących spółkami osób prawnych i dużych, będących jednoosobową własnością osób fizycznych, opartych na więzach nieformalnych.

Kwestie specyfiki rynku i środowiska mają zasadniczy wpływ na sposoby wyrażania się przedsiębiorczości i mechanizmy funkcjonowania przedsiębiorstwa, w końcu, przybliżają nas do odpowiedzi na pytania, czym jest przedsiębiorstwo i jakimi wartościami kieruje się w prowadzeniu działalności gospodarczej. Warto zatem analizować źródła sukcesów i poszukiwać pozytywnych wartości w środowisku działania, które służą ekonomicznej efektywności przedsiębiorstw, a pośrednio sprzyjają rozwojowi kraju.

1. Państwo jako interesariusz podmiotów gospodarczych

W modelach ekonomicznych koncentrujemy się na określonej grupie zmiennych i na ogół nie dostrzegamy szczegółów dotyczących zróżnicowania wpływu czynników zewnętrznych na przedsiębiorstwo. Działalność wyraża się za pomocą prostych funkcji matematycznych, których relacje oparte są głównie na zależnościach finansowych. W świetle analizy systemowej rozszerza się krąg obserwacji czynników wpływających na przedsiębiorstwo, zaś każdy opis jego funkcjonowania zawsze jest w jakiejś mierze uproszczony.

Zarządzającym konkretnym przedsiębiorstwem chodzi o jak najbardziej szczegółowy obraz relacji wewnętrznych i powiązań z jego otoczeniem. W relacjach zawierają się więzi z różnymi grupami podmiotów. Postulat budowy relacji polega na kreowaniu pozytywnych więzi wzmacniających aktywność i potencjał rozwojowy przedsiębiorstwa. Przesłanką pozytywnych więzi jest poczucie wspólnoty interesów w kręgu podmiotów związanych z przedsiębiorstwem zwanych interesariuszami. Należą do nich właściciele firmy i kapitału, menedżerowie i szeregowi pracownicy, a także klienci, podmioty współpracujące, w tym finansujące banki i kooperanci, konkurenci, organizacje społeczne oraz bliższe i dalsze otoczenie, w szerszym zaś sensie także organy państwa i samorządu terytorialnego. Kategoria interesariuszy obejmuje zatem środowisko przedsiębiorstwa, partnerów biznesowych i w jakiejś mierze konkurentów.

Uwzględnienie interesariuszy rozszerza zasięg relacji przedsiębiorstwa w stosunku do tych, które uważa się za podstawę decyzji zarządczych, określanych jako relacje inwestorskie. Im więcej wyróżnimy grup interesariuszy, tym więcej szczegółów nabiera obraz otoczenia, zaś optymalizacja przebiega w wielu wymiarach i różnym horyzoncie czasowym, w świetle stosunków, które mają charakter nie tylko kapitałowy, handlowy, majątkowy, lecz także cywilnoprawny i społeczny. Złożoność tych relacji podkreśla wagę podmiotowości przedsiębiorstwa jako strony wymienionych relacji, niezależnie od jego wielkości.

Oczekiwania stawiane przez poszczególne grupy interesariuszy powinny być zaspokojone i w jakiejś mierze zbieżne z potrzebą rozwoju i samorealizacji przedsiębiorstwa jako podmiotu gospodarczego. Na tle oczekiwań ze strony interesariuszy dojrzewa świadomość jego własnych potrzeb, celów i wartości, które decydują o podejmowanych wyborach. W świetle tych kryteriów przedsiębiorstwo godzi interes własny z oczekiwaniami interesariuszy. Gdy ich interesy są trudne do pogodzenia, a kompromis jest niemożliwy, wówczas dochodzi do mniej lub bardziej otwartego konfliktu interesów. Uruchamia się mechanizm rywalizacji i konkurencji, który w określonych okolicznościach może spowodować negatywne skutki dla uczestników konfliktu, w tym straty, dodatkowe koszty, czy spowolnienie rozwoju. Chodzi tu o zjawiska takie, jak spadek sprzedaży, strajki, przerwanie dostaw, zaprzestanie kredytowania itp.

Warto zauważyć, że tego rodzaju zdarzenia towarzyszące relacjom przedsiębiorstwa z innymi podmiotami nie występują automatycznie, w sposób bezwarunkowy, w następstwie zaistnienia określonych okoliczności, jak powszechnie się uważa (na przykład zaprzestanie kredytowania wskutek utraty płynności). Relacje przedsiębiorstwa z otoczeniem w zaistniałych okolicznościach zawsze są następstwem czyichś zachowań, wyborów i decyzji i wyrażają reakcję konkretnych podmiotów do przedsiębiorstwa, czyli mają charakter podmiotowy.

Jednym z ważniejszych interesariuszy przedsiębiorstwa jest państwo. Problematyka zachowań podmiotów gospodarczych na tle rynku, jako przedmiot mikroekonomii, jest w zasadzie dobrze opisana w literaturze, natomiast kwestie relacji przedsiębiorstw ze sferą publiczną podejmowane są rzadziej. Zagadnienia polityki społecznej, gospodarczej i fiskalnej państwa analizowane są raczej pod względem wpływu na wybrane procesy ekonomiczne, w tym na wydatki i dochody publiczne, pobudzanie konsumpcji i zatrudnienia itd. Nieczęsto zaś analizuje się wpływ wyborów politycznych na bazę podatkową i aktywność przedsiębiorstw, mimo iż wszelkie rozwiązania instytucjonalne i regulacje rodzą obowiązki, koszty i pośrednio wpływają na wyniki przedsiębiorstw. Jeszcze rzadziej podejmuje się zagadnienia relacji samorządów ze sferą gospodarczą, co jest zupełnie niezrozumiałe, chociaż współdziałanie tych podmiotów ma decydujące znaczenie dla dojrzewania tożsamości regionalnej i rozwoju środowiska gospodarczego. Zupełnie nie podejmuje się kwestii jakości obsługi przedsiębiorstw przez instytucje administracji rządowej i samorządowej, chociaż to wobec nich mnoży się zarzuty o stwarzanie barier i przeszkód przedsiębiorczości. Z wymienionych względów relacje przedsiębiorstw z sektorem publicznym zasługują na szczególną uwagę.

Oddziaływanie państwa na sferę gospodarczą mieści się w sferze środowiskowych uwarunkowań biznesu. Jednak wpływ państwa ma charakter szczególny, wyróżniający go spośród innych interesariuszy. Państwo wobec przedsiębiorstwa reprezentuje interes ogólnospołeczny i kształtuje relacje z przedsiębiorstwem na podstawie przyjętego w danym kraju systemu norm prawnych. W odniesieniu do działalności gospodarczej kreuje środowisko instytucjonalne działalności przedsiębiorstwa, decydujące o jego statusie, prawnych ramach działalności i stosunkach z otoczeniem. Całokształt prawnych uwarunkowań działalności przedsiębiorstw w istocie decyduje o fundamentach ustroju gospodarczego.

Określając relacje państwa i przedsiębiorstwa warto zauważyć, że z perspektywy rozwoju gospodarczego kraju szczególna rola w tym procesie przypada przedsiębiorstwom, one bowiem, tworząc nową wartość ekonomiczną, są koniecznym ogniwem rozwoju gospodarczego, warunkują dochody sfery publicznej i dobrobyt społeczeństwa, dlatego szczebel rządowy, samorządy, obywatele i ich organizacje, w tym różne grupy społeczne i zawodowe, niezależnie od partykularnych interesów, winny być zainteresowane kreowaniem rozwoju przedsiębiorstw. Zatem rola państwa w stosunku do gospodarki polega na współtworzeniu środowiska prawnego

i gospodarczego, które będzie sprzyjało rozwojowi przedsiębiorstw. W związku z tym organy państwa prowadzą aktywną politykę gospodarczą, odpowiadają za sferę regulacji rynku, wspieranie przedsiębiorczości i kreację przestrzeni do rozwoju przedsiębiorstw.

2. Polityka gospodarcza jako instrument kształtowania relacji państwa z przedsiębiorstwem

Cele gospodarcze, strategia i decyzje przedsiębiorstwa kształtują się nie tylko pod wpływem czynników rynkowych, popytu, konkurencji i koniunktury. Oddziałuje tu ignorowana w modelach teoretycznych siła instrumentów polityki gospodarczej państwa. Sfera regulacji obejmuje także czynniki pośrednio wpływające na sytuację przedsiębiorstw, strukturę dochodów i wydatków, wielkość popytu wewnętrznego, wysokość stóp procentowych, podatków, standardów ekologicznych czy świadczenia socjalne. Przedsiębiorstwa jako podmioty stosunków prawnych, podobnie jako obywatele i mieszkańcy każdego kraju, są także w sferze oddziaływania regulacji o charakterze czysto ustrojowym, gdyż wpływ na nie wywiera także struktura władzy i kompetencje organów państwa, zasady funkcjonowania administracji państwowej, sądownictwa, aparatu skarbowego i innych instytucji publicznych, gdyż w sferze tej kształtuje się proces powstawania i upadania przedsiębiorstw, żywo lub ospale toczy się życie gospodarcze, prywatyzacja, mniej lub bardziej wrażliwie reagują międzynarodowe przypływy kapitału zagranicznego itp.

Głównym podmiotem kształtującym gospodarkę i warunki funkcjonowania przedsiębiorstw jest aparat państwowy. Ma on kluczowe znaczenie w kształtowaniu stosunków społecznych i gospodarczych. Realizując politykę gospodarczą i podlegając ocenom wyborców, jest żywotnie zainteresowany rozwojem gospodarczym. Poprzez sposób obsługi przedsiębiorstw, różne wymogi, obciążenia podatkowe itd. realizuje określone cele wobec przedsiębiorstw. W ten sposób pośrednio wpływa na działalność przedsiębiorstw, ich wyniki, skłonność do inwestycji, zatrudniania lub zwalniania pracowników.

Warto także pamiętać o tym, że państwo jest największym podmiotem stosunków rynkowych. Jako pracodawcza zatrudniający wiele milionów osób w sektorze publicznym wpływa na rynek pracy, warunki zatrudnienia i dynamikę wynagrodzeń w całej gospodarce. Mając na uwadze udział obrotów papierami skarbowymi i samorządowymi, współczesne państwo jest również największym podmiotem rynku kapitałowego. Realizując program zamówień publicznych, jest jednocześnie największym klientem w gospodarce. Państwo ma możliwość wpływania na rynek dóbr i usług poprzez kreację przepisów, regulację, nadzór i kontrolę, lecz także poprzez bezpośrednie uczestnictwo w rynku sektora usług publicznych i udziały kapitałowe w kluczowych branżach gospodarki.

Fakt tak szerokiego udziału współczesnego państwa w stosunkach rynkowych ma doniosłe znaczenie dla każdej gospodarki, nawet w krajach uważanych za najbardziej liberalne, chociaż nie do końca zdajemy sobie sprawę z istniejących współzależności. Pod wpływem przyjętych standardów w sektorze publicznym kształtuje się struktura wynagrodzeń i wzorce kultury pracy. Od państwa zależy stabilność waluty, efektywność rynku, strumienie kapitału, skala inwestycji publicznych i nakładów na rozwój, sprawność łańcuchów kooperacji, przepływy międzygałęziowe, partnerstwo publiczno-prywatne, funkcjonowanie infrastruktury i przedsiębiorstw o strategicznym znaczeniu dla gospodarki.

Wymienione instrumenty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania państwa, obejmujące sferę regulacji, nadzoru właścicielskiego oraz kontroli, stwarzają ogromne możliwości pobudzania rozwoju przedsiębiorstw, dlatego wszelkie nieprawidłowości, dysfunkcje i brak koordynacji działań państwa, zwłaszcza w wymiarze kształtowania instytucjonalnego środowiska działalności gospodarczej, mogą powodować zagubienie tego, co dla przedsiębiorstw niezmiernie ważne, świadomości ich społecznej misji, czyli wspierania rozwoju gospodarczego kraju. Natomiast dobra polityka gospodarcza, integrująca wszystkie obszary wpływów, może pełnić funkcję mobilizującą oraz funkcję przewodzącą i integrującą potencjał gospodarczy kraju. Chodzi o to, aby niezależnie od pochodzenia kapitału budować więzi przedsiębiorstw z regionalnym i lokalnym środowiskiem poprzez wskazywanie kierunków rozwoju i świadomość wspólnych interesów.

Dylemat, ile rynku, a ile państwa w gospodarce, jest kluczem klasyfikacji doktryn politycznych i ekonomicznych. Nie ma wątpliwości, że w świetle wykazanej wyżej zbieżności interesów państwa i gospodarki żadna doktryna leżąca u podstaw realizowanej polityki gospodarczej nie wyłącza zaangażowania i odpowiedzialności współczesnego państwa za pobudzanie ustawicznego rozwoju. Rządy mogą prowadzić skuteczną politykę gospodarczą tylko wówczas, gdy uwzględniają interesy przedsiębiorstw.

W doktrynie liberalnej, opartej na filozoficznych koncepcjach indywidualizmu, wpływ państwa na gospodarkę bywa niedoceniany lub lekceważony. W dobie globalizacji i światowego kryzysu finansowego widzimy, że liczenie na automatyzm rynku przy rosnącej asymetrii potencjału gospodarki światowej jest naiwnością. Fundamentalne założenie doktryny liberalnego państwa, że mechanizm rynkowy wszystko sam rozwiąże, wyznaczy gospodarce kierunki specjalizacji, doprowadzi do optymalnej alokacji zasobów, najlepiej zagospodaruje wszelkie rezerwy, może być liczone w poczet błędów popełnianych na tle dojrzewającej gospodarki rynkowej w naszym kraju. Przytaczanie XIX-wiecznego postulatu, aby państwu powierzyć rolę stróża nocnego w warunkach współczesnej gospodarki, może być przykładem bezmyślności. W konfrontacji z rzeczywistością jest doktryną egzotycznych republik bananowych i nie znajduje poparcia społecznego nawet w krajach najbardziej liberalnych. Świadczyć o tym może aktywność w sferze polityki

gospodarczej, w tym reakcja rządów krajów wysoko rozwiniętych w odpowiedzi na światowy kryzys finansowy. Zwraca uwagę szybkość reakcji, skala pomocy i zaangażowanie środków finansowych kierowanych nie tyle do ofiar kryzysu, ile przede wszystkim na ochronę przedsiębiorstw przed upadłością. Celem interwencji jest bowiem nie tyle pomoc socjalna, ile utrzymanie potencjału gospodarczego państwa i zdolności przedsiębiorstw do rozwoju.

Z kolei o tym, jakie skutki może mieć nadmierny wpływ państwa na przedsiębiorstwa i gospodarkę, przekonaliśmy się w okresie gospodarki scentralizowanej. Wszelkie formy kolektywizmu państwowego, ograniczając zakres praw obywatelskich, krępowały również swobodę przedsiębiorstw, przedsiębiorczość i wolność gospodarowania. Podmiotowość przedsiębiorstw została zredukowana do roli zakładów administrowanych przez organy państwowe i polityczne. Ograniczenie samodzielności podmiotów gospodarczych i autonomii wyboru wyraźnie hamowało procesy rozwoju gospodarczego.

Zbyt szczegółowe przepisy w pewnych kwestiach lub ich brak w innych dotyczących prowadzenia biznesu, podobnie jak sposób stanowienia i stosowania prawa, poziom bezpieczeństwa prowadzenia działalności gospodarczej, ochrona prawna własności, uciążliwość egzekucji, opieszałość instytucji obsługujących przedsiębiorstwo, występujące zjawiska patologiczne, jak biurokracja, korupcja czy przestępczość gospodarcza, stwarzają charakterystyczny klimat przedsiębiorczości dla danego kraju lub regionu. W klimat ten starają się wpisać lokalne i zagraniczne przedsiębiorstwa, wykorzystując słabości systemu i luki prawne. Kumulacja zjawisk utrudniających swobodę gospodarowania może poważnie hamować swobodę handlu, przepływy kapitału, rozwój przedsiębiorczości i prywatyzację w porównaniu z innymi krajami. Wszystko to, podobnie jak zaniechania i opóźnienia w czasie reakcji na nieprawidłowości instytucji publicznych w stosunkach z przedsiębiorcami, ogranicza swobodę prowadzenia działalności gospodarczej, prowadzi do przeregulowania gospodarki, zniechęca inwestorów i hamuje rozwój przedsiębiorstw.

Podobnie jak nadmiar, również niedostatek regulacji może być niekorzystny dla przedsiębiorstw i gospodarki. W państwach o orientacji skrajnie liberalnej procesy gospodarcze toczą się bardziej żywiołowo, zaś podmioty gospodarcze bardziej narażone są na ryzyko różnych zagrożeń, naruszania prawa, nierówności stron czy dominacji grup interesów. W skrajnej postaci nadmiar swobody może zatem zwrócić się przeciwko interesom klientów, partnerów handlowych czy państwa, np. drenaż rynku, ucieczka kapitału, rabunkowa eksploatacja zasobów, dewastacja środowiska itd. Wskazywane przez przedsiębiorców wszelkie przejawy dyskryminacji przedsiębiorstw prywatnych lub publicznych, krajowych i zagranicznych, czy to małych, czy dużych, podobnie jak ignorowanie postulatów przedsiębiorców, w warunkach gospodarki otwartej prowadzą do spadku efektywności gospodarczej, braku zainteresowania inwestycjami i ucieczki kapitału, co oznacza nadmiar państwa w gospodarce.

Obojętność władzy publicznej na interesy przedsiębiorstw w polityce państwa przynosi negatywne skutki dla przedsiębiorstw i gospodarki. Podobne skutki wywo-

łują niezałatwione postulaty obsługi przedsiębiorstw przez instytucje publiczne, sprawy pozornie drobne, charakteryzujące jakość usług publicznych. Przepisy narzucające przedsiębiorstwom zbiurokratyzowane procedury postępowania, nadmierne ciężary sprawozdawczości, przejawy fiskalizmu, dolegliwości kontroli instytucji nadzorczych, opieszałość sądów, niesprawność postępowania egzekucyjnego, reglamentacja koncesji itd. – oto powszechnie znane przykłady barier i utrudnień zgłaszanych przez polskich przedsiębiorców wyrażające istniejący konflikt interesów na styku państwa i przedsiębiorstwa w okresie ostatnich lat.

3. Oddziaływanie państwa na potencjał rozwojowy przedsiębiorstw

Wpływ państwa na gospodarkę i przedsiębiorstwa jest trudny do przecenienia. Pobudzanie rozwoju gospodarczego wpływające na rozwój przedsiębiorstw drogą wydatków publicznych, w tym partnerstwo publiczno-prywatne, zamówienia publiczne, skala inwestycji publicznych, pobudzania popytu i konsumpcji, podobnie jak pozostałe instrumenty nakręcania koniunktury i protekcjonizmu w formie ingerencji państwa w procesy gospodarcze, jako zespół rozwiązań instytucjonalnych wpływających na rozwój przedsiębiorstw, może przynieść efekty wówczas, gdy będzie zorientowany na cele zrównoważonego rozwoju i racjonalne gospodarowanie środkami publicznymi. Działania pod naciskiem lobby gospodarczego i robotników na ogół hamują procesy dostosowawcze i nie rozwiązują problemów gospodarczych w sposób trwały, gdyż nie wpływają na aktywność i konkurencyjność beneficjentów pomocy publicznej[1].

Perspektywę rozwoju gospodarczego, dobrobyt społeczeństwa, w tym wyjście z kryzysu, trzeba rozpatrywać w świetle wykorzystania wszystkich szans rozwojowych. Z tego punktu widzenia podejście do aktywności państwa jako jednostronnych działań administracji państwowej, często z opóźnieniem, w ograniczonym zakresie podejmowanych przez określoną ekipę rządową, lecz nierealizowanych przez kolejną, lub też działań ograniczonych do bieżących możliwości, bez uwzględnienia pełnej reaktywności podmiotów gospodarczych, może budzić wątpliwości dotyczące ich skuteczności i racjonalności.

Pobudzenie do rozwoju złożonego systemu, jakim jest gospodarka, wymaga współdziałania państwa i podmiotów gospodarczych. Poprzez realizację wzajemnych zobowiązań i spełnianie oczekiwań tworzy się więź w środowisku gospodarczym będącą warunkiem inicjacji procesów optymalizacyjnych pole-

[1] Niepokojące, choć na szczęście coraz rzadsze, są przypadki angażowania się aparatu skarbowego w piętnowanie przedsiębiorczych zachowań obywateli. Chodzi tu o niszczenie przez lata firmy komputerowej Optimus SA Romana Kluski czy przypadek ukarania obywatelki za nieodprowadzenie podatku VAT o znikomej wartości 5 groszy. Nie jest to jednak wyraz stosunku współczesnego państwa do przedsiębiorczości, lecz ślad pozostałości fiskalizmu i represyjności spotykany w zachowaniach aparatu skarbowego.

gających na zaangażowaniu w proces rozwoju wszystkich podmiotów i świadomości wspólnych interesów. Zatem dążenie do ogólnogospodarczej optymalizacji, czyli uzyskania najlepszych możliwych efektów i redukcji strat i kosztów w skali społecznej, określa perspektywę podejścia sfery publicznej do przedsiębiorstw[2].

Te szczytne idee wydają się oczywiste i racjonalne, lecz trudne do zrealizowania. Warto zauważyć, że zmienia się nie tylko świadomość ludzka i stosunki gospodarcze, ale także kategoria państwa demokratycznego. Realizowany paradygmat równych szans rozwojowych prowadzi do znacznych nierówności, sprzyja koncentracji bogactwa i powiększaniu się sfery ubóstwa. Dlatego winien być zastąpiony dążeniem do aktywizacji wszystkich podmiotów w procesie rozwoju cywilizacyjnego, zwłaszcza zaś powinien ożywiać rozwój samorządności i regionalnej aktywności życia gospodarczego. Budowa środowiska gospodarczego we współpracy ze strukturami rządowymi i samorządowymi winna wzmacniać więzi lokalne i eliminować przejawy nieuczciwej konkurencji, wyłączenia, marginalizacji, odtrącenia, tak w stosunkach społecznych, jak i gospodarczych.

Warunkiem współpracy jest, aby podmioty gospodarki rynkowej, jako wolne i niezależne byty, w jakiejś mierze kierowały się interesem publicznym, czyli dobrem wspólnym. Respektując odrębność interesów i równe prawa przedsiębiorstw, formułuje się zasady konkurencji fair play. Ze świadomości obowiązków wynika społeczna odpowiedzialność biznesu, w tym dążenie do udziału przedsiębiorstw w powiększaniu dochodu narodowego i budowie dobrobytu społecznego. Obserwując stosunki gospodarcze, można stwierdzić, że w warunkach wolności gospodarczej widoczna jest grupa przedsiębiorstw dbających o etyczne oblicze biznesu, z drugiej zaś ewidentnie działają przedsiębiorstwa naruszające normy prawne, operujące w szarej strefie, uciekające przed podatkami i kontrolą państwa. Im wyższa kultura stosunków gospodarczych, standardy etyczne, społeczna odpowiedzialność biznesu i wiarygodność przedsiębiorstw, tym mniejsze potrzeby regulacji i ochrony prawnej stosunków gospodarczych.

O tym, że nie są to puste deklaracje i postulaty, świadczą badania potwierdzające, że w warunkach dojrzałej gospodarki rynkowej społeczna odpowiedzialność biznesu oraz przestrzeganie norm etycznych jest nie tylko elementem wiarygodności wobec otoczenia rynkowego, ale także warunkiem efektywnego gospodarowania i rozwoju w długim okresie. Zatem traktując sektor prywatny jako integralną część społecznej gospodarki rynkowej, współdziałającą z sektorem publicznym, należy szerzej stawiać wyzwania wobec współczesnych przedsiębiorstw, wykra-

[2] To paradoks, że początkiem końca gospodarki centralnie planowanej była reforma z 1982 roku znana pod hasłem „Trzech S", zakładająca samodzielność, samorządność i samofinansowanie jako przesłanki rozwoju gospodarki rynkowej opartej na niezależności państwowych przedsiębiorstw. Obecnie zaś, w okresie dojrzewania gospodarki rynkowej w Polsce, uświadamiamy sobie pozytywny wpływ więzi sfery publicznej, interesów przedsiębiorstw prywatnych i obywateli, rozwój procesów ogólnogospodarczych, w tym w poszukiwaniu wyjścia z kryzysu.

czające poza ramy interesów inwestorów i właścicieli, uwzględniając długookresowe interesy rozwoju gospodarki (Kulawczuk 2008).

Realizacja tego wyzwania może być podstawą do formułowania wzajemnych oczekiwań przedsiębiorstw i państwa, które nie powinno być stroną obojętną wobec dążeń rozwojowych przedsiębiorstw. Oczywiście nie chodzi tu o powrót do nieefektywnych rozwiązań gospodarki centralnie planowanej, kapitalizmu państwowego czy innych, miękkich form kolektywizmu. Chodzi o elementarne współdziałanie, a nie konkurowanie czy przeciwstawianie sobie aktywności publicznej czy obywatelskiej i prywatnej przedsiębiorczości, gdyż brak współdziałania i partnerstwa wymienionych grup podmiotów prowadzi do redukcji potencjału rozwojowego gospodarki konfliktu interesów.

Współpraca ta winna przejawiać się w prowadzeniu długofalowej i zdywersyfikowanej polityki gospodarczej, koordynującej kierunki rozwoju i wyznaczającej standardy działalności gospodarczej, obejmującej zapewnienie przedsiębiorstwom ochrony ich podstawowych praw i wartości, w tym swobody prowadzenia działalności gospodarczej i bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, dojrzałe i ciągłe formy wspierania przedsiębiorczości, ochronę przedsiębiorstw w okresie inkubacji, walkę z nieuczciwą konkurencją, rozwiązywanie problemów branżowych czy nadzór nad przestrzeganiem prawa pracy itd.

Wymieniony wyżej podstawowy zakres współpracy państwa i społeczeństwa obywatelskiego z sektorem prywatnym nabiera nowych treści wówczas, gdy rolę państwa będziemy postrzegać nie tyle jako władzę, hegemona czy dobro najwyższe, lecz także jako państwo obywatelskie, opiekuńcze i służebne, funkcjonujące na zasadach profesjonalizmu, transparentności i etyki służby publicznej. Obowiązki sektora publicznego i społeczeństwa rozumiane są wówczas w sensie współodpowiedzialności za pomyślność przedsiębiorstw.

Jest oczywiste, że odpowiedzialność sektora publicznego dotyczy kształtowania sprzyjających warunków dla przedsiębiorczości i rozwoju przedsiębiorstw i nie może ograniczać wolności przedsiębiorstw w kwestii podejmowania decyzji i odpowiedzialności za wyniki. Nie mają racji bytu przedsiębiorstwa przynoszące trwałe straty w dłuższym okresie czy działalność wyrządzająca szkody gospodarce i otoczeniu, podtrzymywana ze względów socjalnych. Kierując się ogólnospołeczną racjonalnością i rachunkiem ekonomicznym nieuzasadnione jest podtrzymywanie egzystencji przedsiębiorstw, które stanowią ciężar dla społeczeństwa.

4. Udział państwa w procesie globalizacji

Aktywność transgraniczna biznesu jako sposób prowadzenia działalności gospodarczej na terenie wielu krajów to efekt dostrzegania wzajemnych korzyści przez inwestorów i przez zainteresowane władze publiczne zainteresowanych krajów. Jest to proces złożony, wywołany perspektywą zysków oraz wymagający zniesienia

barier i liberalizacji przepływów towarów i kapitału, dlatego ważną rolę w pobudzaniu przepływów spełnia państwo. Brak zaangażowania sektora publicznego w tym zakresie przynosi efekty mniejsze od możliwych do uzyskania.

Gospodarka przyciąga kapitały wizją korzyści, państwo zaś tworzy perspektywę stabilnych warunków inwestowania w długim okresie. Dla zagranicznych podmiotów skala korzyści jest pochodną atrakcyjności lokalizacji inwestycji i ryzyka związanego z działalnością w obcym środowisku. W międzynarodowych zestawieniach porównawczych wymienia się główne trudności i bariery atrakcyjności inwestycyjnej w poszczególnych krajach. Jak można się zorientować na podstawie stawianych zarzutów i uwag, poprawa pozycji w tym rankingu to zadanie przede wszystkim państwa. Poza słabościami infrastruktury gospodarczej wymaga się:

- poprawy jakości obsługi podmiotów zagranicznych,
- ograniczenia barier administracyjnych,
- poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego,
- zmniejszenia uciążliwości nadzoru i korupcji urzędników,

Postulaty te w większości odnoszą się do funkcjonowania państwa i na ogół nie wymagają nakładów inwestycyjnych. Mając na uwadze interes państwa w ożywianiu wymiany gospodarczej i zagranicznych inwestycji, ograniczenie barier zgłaszanych przez zagraniczne podmioty gospodarcze powinno być celem polityki gospodarczej. Traktując kapitał zagraniczny jako ważny czynnik rozwoju, a także dążąc do zatrzymania w kraju kapitału rodzimego, państwo winno aktywnie zabiegać o jak najlepsze warunki do inwestowania, które przez inwestorów będą uznane za bardziej konkurencyjne w stosunku do alternatywnych lokalizacji.

Redukcja trudności i barier uwydatnia atrakcyjność lokalizacji. Zainteresowanie danym krajem rośnie, gdy zaczyna on osiągać ponadprzeciętne wyniki. Przedsiębiorstwa zagraniczne wykazują większe zainteresowanie inwestycją i wyżej wyceniają lokalne zasoby wówczas, gdy środowisko działalności gospodarczej charakteryzuje się dodatkowo pojemnym rynkiem wewnętrznym, dostępnością wykwalifikowanych pracowników, rozwiniętym zapleczem usługowym itd.

Perspektywa korzyści dla państwa i gospodarki wynikająca z otwarcia gospodarczego jest oczywista, chociaż w praktyce podział korzyści często rozkłada się niesymetrycznie. Nie brak argumentów na potwierdzenie różnych przeciwstawnych hipotez. Doświadczenie uczy, że wejście na rynek znacznie silniejszego konkurenta w krótkim czasie może radykalnie zmienić sytuację na rynku wewnętrznym, stwarzając zagrożenie dla firm lokalnych. Zdarza się, że przedsiębiorstwa zagraniczne często nie identyfikują się z miejscem działalności, zachowując się jak ciała obce na tle lokalnego społeczeństwa i gospodarki. Dzieje się tak, mimo iż poprawiają one statystyki kraju, w którym rezydują, zatrudniają miejscowych pracowników i menedżerów[3].

[3] Brak poczucia związku ze środowiskiem działalności wyjaśnia zachowanie pewnej japońskiej firmy z branży motoryzacyjnej, która stworzyła w Polsce dobrze zorganizowany zespół pracowników, osiągała bardzo dobre wyniki, jako duży inwestor cieszyła się wieloma przywilejami, a mimo

Obawy dotyczące wystąpienia negatywnych efektów globalizacji mogą wydawać się płonne wobec korzyści, zwłaszcza w warunkach niedorozwoju wielu dziedzin gospodarki i strukturalnego deficytu kapitału. Jednak obecność państwa jako reprezentanta interesu publicznego może redukować czynniki nierównowagi i ograniczyć skalę niekorzystnych efektów. Kreacja strumieni przepływów dóbr i kapitału w formie inwestycji portfelowych i bezpośrednich wymaga zatem oceny tego, jak zareaguje gospodarka i różne grupy podmiotów, począwszy od projekcji wpływów podatkowych, skali nakładów inwestycyjnych, absorpcji zatrudnienia, zapotrzebowania na różnego rodzaju usługi, eksportu oraz efektów indukowanych.

Państwo, zachęcając podmioty zagraniczne wizją korzyści, winno także akcentować własne interesy gospodarcze. Rola państwa względem kapitału zagranicznego winna polegać nie tylko na ochronie strategicznych dziedzin gospodarki wynikających z poczucia racji stanu. Warto wiedzieć, w jakim kierunku należy pobudzać zaangażowanie obcego kapitału, aby wywołać pozytywne zmiany gospodarcze, nie pogarszać sytuacji dla innych przedsiębiorstw i rodzimych produktów, nie indukować bezrobocia itd. Dlatego w przypadku podejmowania nowych regulacji, decyzji administracyjnych i prywatyzacji warto analizować ich atrakcyjność dla kapitału zagranicznego i wpływ na funkcjonujące przedsiębiorstwa. Jest sprawą oczywistą, że podmioty publiczne i samorządowe, wyrażając zgodę na inwestycje w określonej lokalizacji, we wzajemnym interesie winny regulować w drodze umowy przyszłe relacje z podmiotami zagranicznymi[4].

Warto zauważyć, że kwestia obecności podmiotów zagranicznych w gospodarce nie dotyczy tylko wielkich, transnarodowych korporacji, ale także obejmuje obecność mikroprzedsiębiorstw, których liczba będzie rosnąć w wyniku otwarcia granic i niskich kosztów migracji biznesu. Na tym tle zwraca uwagę nowe, interesujące zjawisko przedsiębiorczości emigracji zarobkowej. Szacowana na dwa miliony osób polska emigracja z lat dziewięćdziesiątych konsoliduje swoją pozycję ekonomiczną, zakładając firmy w Niemczech, Wielkiej Brytanii i Irlandii. Dziesiątki tysięcy mikroprzedsiębiorstw rozwija się w obcym środowisku, zachowując polski charakter i realizując specyficzne wzorce przedsiębiorczości. Firmy te utrzymują więzi gospodarcze z krajem, importują z Polski znaczne ilości towarów, tu uzupełniają zapotrzebowanie na siłę roboczą i lokują część wypracowanej nadwyżki finansowej. Rozwój polskich firm za zagranicą nie może być łączony z odpływem kapitału, lecz raczej z eksportem indywidualnej przedsiębiorczości.

---

to w 2009 roku, po kilku latach efektywnej działalności w Polsce, postanowiła przenieść swoją działalność do innego kraju, kierując się perspektywą zatrudnienia tańszej siły roboczej.

[4] Koncentracja handlu detalicznego w rękach hipermarketów doprowadziła do szybkiego wzrostu udziału importu żywności produkowanej przez zagraniczne grupy kapitałowe związane z sieciami sprzedaży. Równocześnie krajowi niezależni producenci artykułów spożywczych skarżą się na bariery dystrybucji ich produktów w Polsce i trudności z uruchomieniem eksportu.

Zakończenie

Wskutek integracji granice państwowe i regulacje prawne w coraz mniejszym stopniu będą wpływać na decyzje lokalizacyjne przedsiębiorstw i kapitału międzynarodowego. Postawy interesariuszy wchodzących w sferę współpracy międzynarodowej, takich jak państwo, podmioty krajowe i zagraniczne, są zależne od poczucia zbieżności i w jakiejś mierze wspólnoty interesów, gdyż wpływa to pozytywnie na sposób układania wzajemnych relacji. W szczególności ważna jest budowa więzi inwestorów zagranicznych z lokalnym środowiskiem gospodarczym i unikanie konfliktów z tytułu działalności kapitału zagranicznego. Okazuje się, że w realnych stosunkach, obok wizji ekonomicznych korzyści, perspektywa rozwoju i dobrej współpracy jest uwarunkowana wiarygodnością stron i poziomem zaufania. Im wyższa kultura stosunków gospodarczych, standardy etyczne, społeczna odpowiedzialność biznesu i wiarygodność przedsiębiorstw, tym mniejsze potrzeby regulacji i ochrony prawnej stosunków gospodarczych. Gdy zabraknie tych wartości, za żadne pieniądze nikt nie skłoni partnerów handlowych do współpracy.

Bibliografia

Kulawczuk P., red. (2008), *Społeczna odpowiedzialność biznesu w małych i średnich przedsiębiorstwach*, IBnDiPP, Equal, Warszawa.

THE STATE AND DEVELOPMENT OF GLOBAL ENVIRONMENT OF ENTERPRISES OPERATIONS

Summary

The article, in a theoretical view, takes up the issue of the state influence on the conditions of the functioning and development of an enterprise. The ascertainment that the business sector should not be analysed only from the point of view of the market relations is a starting point.

Searching for the factors of the economic growth, especially during the period of coming out of the crisis and forming of the new qualities in the structure of economy, the focus is on the initiatial role of the state. Irrespective of the economical doctrines, the functions of the state should be considered from the perspective of the protection of the economical environment and the positive influence on the growth potential of the business unites.

The connotations between the state and the economy have a characteristics of interrelations, as the economic development is conditioned by the development of the enterprises.

The state, including the public sector, is treated as one of the most important subjects of interests. The higher the culture of the business relations, ethical standards, social responsibility of business and trustworthiness of the enterprises, the lower the needs of regulation and legal protection of the economy.

Economic policy, as the instrument of shaping the state and enterprise relations, have to be oriented for the development of the business environment. The state policy affects the process of globalization. The stronger the business environment relations, the higher the resistance against the negative effects of the globalization.